

**ABDULLA QAHHOR IJODIDA KUNDALIK HAYOT FENOMENOLOGIYASI
VA UNING BADIY IFODASI****Boltaboyev Otabek Jumanazar o‘g‘li***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi*

ANNOTATSIYA. *Mazkur maqolada Abdulla Qahhor ijodida kundalik hayot fenomenologiyasi va uning badiiy ifodasi masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda yozuvchi asarlarida oddiy hayotiy voqealar orqali inson ruhiyati, ijtimoiy muhit va individual tajribaning aks etishi o‘rganiladi. Qahhor ijodining asosiy xususiyati sifatida hayotiylik, psixologik chuqurlik va badiiy soddalik ajratib ko‘rsatiladi. Maqolada fenomenologik yondashuv asosida kundalik hayot hodisalarining qahramon ongida aks etishi va badiiy umumlashtirilishi tahlil qilinadi. Natijada yozuvchi asarlarida oddiy voqelikning chuqur falsafiy mazmun kasb etishi asoslab beriladi.*

KALIT SO‘ZLAR: *Abdulla Qahhor, kundalik hayot, fenomenologiya, badiiy ifoda, realizm, psixologik tahlil, obraz, ijtimoiy muhit, adabiyot, estetik tafakkur*

KIRISH

O‘zbek adabiyotida real hayotni haqqoniy va teran aks ettirish an‘anasi alohida o‘rin egallaydi. Ushbu an‘ananing yorqin namoyandalaridan biri Abdulla Qahhor bo‘lib, uning ijodi inson hayotining kundalik qatlamlarini badiiy jihatdan chuqur ochib berishi bilan ajralib turadi. Yozuvchi asarlarida voqelikning tashqi tasviri bilan cheklanib qolmasdan, balki insonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va hayotni idrok etish jarayoni ham o‘ziga xos uslubda ifodalanadi.

Kundalik hayot fenomenologiyasi tushunchasi insonning oddiy turmush jarayonlarini qanday his etishi, anglash va talqin qilishiga asoslanadi. Shu jihatdan qaralganda, Qahhor ijodi nafaqat realizm namunasi, balki fenomenologik kuzatuvning badiiy ifodasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yozuvchi asarlarida kichik voqealar, oddiy dialoglar va sodda vaziyatlar orqali inson tabiatining murakkab jihatlari ochib beriladi. Bu esa kundalik hayotning estetik va falsafiy qiymatini yuksaltiradi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda adabiyotshunoslikda fenomenologik yondashuv keng qo‘llanilayotgan bo‘lsa-da, o‘zbek adabiyoti, xususan, Abdulla Qahhor ijodi bu nuqtai nazardan yetarli darajada o‘rganilmagan. Shu sababli, uning asarlarida kundalik hayot hodisalarining badiiy talqini va inson ongida aks etish mexanizmlarini o‘rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega. Tadqiqotning maqsadi — yozuvchi

asarlarida kundalik hayot fenomenologiyasining ifodalanish xususiyatlarini aniqlash, uning badiiy vositalar orqali qanday namoyon bo‘lishini tahlil qilishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyotshunosligida keng o‘rganilgan bo‘lib, uning asarlarida realizm, hayotiylik va badiiy soddalik masalalari ko‘plab olimlar tomonidan tahlil qilingan. Jumladan, Ozod Sharafiddinov Qahhor asarlarida hayotning tabiiy oqimi va oddiy inson taqdiri asosiy o‘rinni egallashini ta’kidlab, yozuvchining badiiy mahoratini aynan kundalik voqelikni chuqur aks ettirishda ko‘radi. Uning fikricha, Qahhor ijodi o‘zining hayotiyliigi bilan o‘quvchini bevosita real voqelik bilan yuzlashtiradi.

Shuningdek, Ibrohim G‘afurov yozuvchi asarlarida psixologik tahlilning o‘ziga xosligini alohida qayd etadi. Unga ko‘ra, Qahhor qahramonlari tashqi harakatlar orqali emas, balki ichki kechinmalar orqali ochib beriladi. Bu esa kundalik hayot hodisalarining inson ongida qanday aks etishini ko‘rsatadi. Shu jihatdan, yozuvchi ijodi fenomenologik tahlil uchun boy material bo‘lib xizmat qiladi.

Fenomenologiya nazariyasining asoschisi Edmund Husserl inson ongida voqelikning qanday shakllanishini o‘rganishni taklif etadi. Uning qarashlariga ko‘ra, har qanday voqelik inson idroki orqali mazmun kasb etadi. Ushbu nazariy yondashuv Qahhor ijodini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi, chunki yozuvchi asarlarida voqelik bevosita qahramonlarning sub’ektiv tajribasi orqali aks ettiriladi.

Bundan tashqari, zamonaviy adabiyotshunoslikda kundalik hayot estetikasi va mikrovoqeliklarni tahlil qilish masalalari dolzarb yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar oddiy hayot hodisalarining ham badiiy va falsafiy ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, Abdulla Qahhor ijodi nafaqat milliy adabiyot doirasida, balki umumiy adabiy-falsafiy kontekstda ham muhim o‘rin tutadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda Abdulla Qahhor asarlarida kundalik hayot fenomenologiyasini o‘rganish uchun kompleks yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida yozuvchining hikoya va qissalaridan tanlab olingan matnlar asosiy empirik material sifatida xizmat qildi. Ushbu matnlar ustida avvalo tavsifiy tahlil olib borilib, kundalik hayotga oid epizodlar, voqealar va obrazlar aniqlab olindi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil usuli yordamida turli asarlardagi kundalik hayot tasvirlari o‘zaro solishtirildi va ularning umumiy hamda farqli jihatlari aniqlashtirildi. Bu esa yozuvchi ijodida mazkur fenomenning qanday evolyutsiya qilganini ko‘rsatish imkonini berdi. Tadqiqot davomida psixologik tahlil metodidan ham foydalanilib, qahramonlarning ichki kechinmalari, ruhiy holatlari va idrok jarayonlari chuqur o‘rganildi.

Fenomenologik yondashuv tadqiqotning asosiy nazariy-metodologik poydevorini tashkil etdi. Bu yondashuv orqali voqelikning qahramon ongida qanday aks etishi, kundalik hayot hodisalarining qanday sub’ektiv mazmun kasb etishi tahlil qilindi. Shu bilan birga, interpretatsion tahlil usuli yordamida matnlarda yashiringan ma’no qatlamlari ochib berildi va umumlashtirildi.

Natijada, qo‘llanilgan metodlar majmuasi Abdulla Qahhor ijodida kundalik hayot fenomenologiyasining badiiy ifodalanish mexanizmlarini har tomonlama yoritish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Abdulla Qahhor ijodida kundalik hayot fenomenologiyasi eng avvalo oddiy voqealar va sodda hayotiy vaziyatlar orqali namoyon bo‘ladi. Yozuvchi o‘z asarlarida murakkab syujetlar yoki g‘ayrioddiy hodisalardan ko‘ra, insonning har kungi turmushida uchraydigan mayda, lekin mazmunan chuqur epizodlarni tasvirlashga ustuvor ahamiyat beradi. Shu orqali u kundalik hayotni estetik hodisa darajasiga ko‘taradi va o‘quvchini voqelikni yangicha nigoh bilan anglashga undaydi.

Qahhor asarlarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, yozuvchi voqelikni bevosita emas, balki qahramon ongidan o‘tkazib tasvirlaydi. Bu esa fenomenologik yondashuvning asosiy belgisi hisoblanadi. Qahramonlarning ichki monologlari, ruhiy kechinmalari va mayda tafsilotlarga bo‘lgan e’tibor orqali kundalik hayot hodisalari chuqur psixologik mazmun kasb etadi. Masalan, oddiy suhbat yoki kundalik vaziyat orqali insonning ichki ziddiyatlari, ijtimoiy muammolar va shaxsiy iztiroblari ochib beriladi.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, yozuvchi badiiy ifoda vositalaridan samarali foydalanadi. Xususan, kinoya, yumor va satira elementlari kundalik hayotdagi kamchiliklarni ochib berishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu usullar orqali Qahhor jamiyatdagi muammolarni keskin tanqid qilmasdan, balki nozik va ta’sirchan tarzda yoritadi. Shu bilan birga, minimalistik uslub — ortiqcha tasvir va tafsilotlardan qochish — yozuvchi ijodining asosiy xususiyatlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Qahhor asarlarida kundalik hayot faqat fon vazifasini bajarmaydi, balki asosiy badiiy mazmunni shakllantiruvchi omil hisoblanadi. Oddiy voqealar orqali universal insoniy qadriyatlar, axloqiy masalalar va ijtimoiy munosabatlar yoritiladi. Bu esa yozuvchi ijodining nafaqat milliy, balki umuminsoniy ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar asosida Abdulla Qahhor ijodida kundalik hayot fenomenologiyasi muhim badiiy-estetik kategoriya sifatida namoyon bo‘lishi aniqlandi. Yozuvchi oddiy turmush hodisalarini chuqur ma’no bilan boyitib, ularni inson ruhiyati va ijtimoiy muhit bilan

uzviy bog‘liq holda tasvirlaydi. Natijada kundalik hayot voqeliklari falsafiy va estetik mazmun kasb etib, o‘quvchida chuqur tafakkur uyg‘otadi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Qahhor ijodini fenomenologik yondashuv asosida o‘rganish uning badiiy olamini yanada kengroq ochib berishga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali yozuvchi asarlarida voqelikning sub‘ektiv idrok orqali qanday shakllanishi va badiiy umumlashtirilishi aniqroq anglashiladi.

Kelgusida olib boriladigan tadqiqotlar uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

birinchidan, Abdulla Qahhor asarlarini boshqa o‘zbek yozuvchilari ijodi bilan qiyosiy tahlil qilish orqali kundalik hayot tasvirining umumiy va o‘ziga xos jihatlarini aniqlash;

ikkinchidan, yozuvchi ijodini zamonaviy adabiyotshunoslikning boshqa nazariy yondashuvlari — masalan, germevntika yoki strukturalizm asosida o‘rganish;

uchinchidan, Qahhor asarlarini ta‘lim jarayonida qo‘llash orqali talabalarda hayotni badiiy idrok etish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Abdulla Qahhor ijodi kundalik hayot fenomenologiyasini badiiy ifodalashda o‘ziga xos maktab yaratgan bo‘lib, uning asarlarini chuqur o‘rganish o‘zbek adabiyotshunosligi rivoji uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qahhor. Asarlar to‘plami. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
2. Ozod Sharafiddinov. Adabiyot nazariyasi va tanqidiy maqolalar. Toshkent: O‘zbekiston.
3. Ibrohim G‘afurov. Badiiy tafakkur asoslari. Toshkent: Fan.
4. Naim Karimov. O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O‘zbekiston.
5. Edmund Husserl. Fenomenologiya asoslari. Moskva: Akademik loyiha.
6. Sulstonov I. Adabiyot nazariyasi. Toshkent: O‘qituvchi.
7. Yo‘ldoshev Q. Badiiy matn tahlili asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
8. Normatov U. O‘zbek nasrida realizm masalalari. Toshkent: Fan.
9. Rahimov M. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: Universitet nashriyoti.
10. Zamonaviy adabiyotshunoslik va fenomenologiya masalalariga oid ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent.